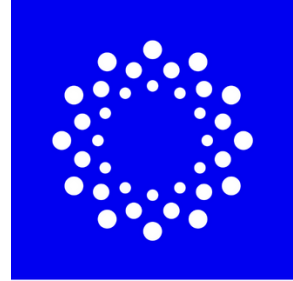

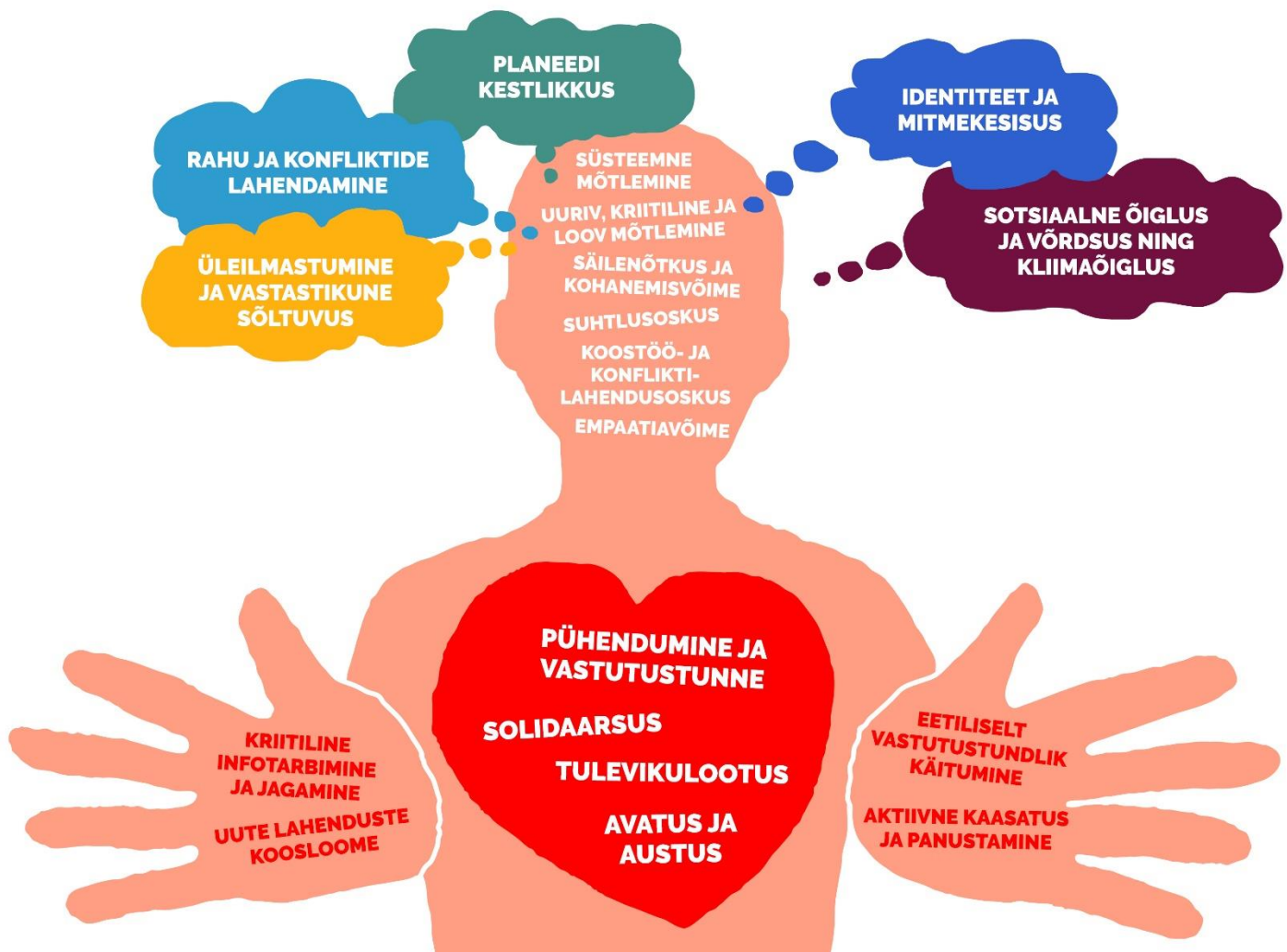
Maailmakodaniku pädevusmudel

Autorid: Johanna Helin, Hanna-Liis Kaarlõp, Karolin Mäe

November 2022

ESTDev
From the people of Estonia

Arendusuuring pädevusmudeli
koostamiseks

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1.osa: Termin ja definitsioon.....	6
A. Rahvusvaheline praktika.....	6
B. Senine praktika Eestis	9
C. Töögrupi ettepanekud termini ja definitsiooni kohta	10
2. osa: Pätevusmudeli mustand.....	13
A. Pätevuste olulisus.....	13
B. Mudeli taust	15
C. Mudeli kirjeldus.....	16
D. Pätevusmudel kooliastmete lõikes.....	19
D. Töögrupi ettepanek mudeli edasiseks arendamiseks.....	34
Üldised soovitused	35
Kasutatud allikad	37
LISA 1: Vestlused ekspertidega.....	39
LISA 2: Vestlustes pakutud terminivariandid.....	39

Sissejuhatus

“Maailm muutub kui me teda puutume ning me ise muutume, kui maailm meisse puutub” - Peeter Volkonski (Onu Volgi värsiraamat)

Maailm on pidevas muutumises ning – nagu teadis juba onu Volk (luuletaja Peeter Volkonski) – tema mõjutab meid ning meie teda. Üleilmastumine on loonud maailma eri osade vahel uusi sõltuvussuhteid, mis on kaasa toonud nii uusi võimalusi kui ka kompleksseid ökoloogilisi ja sotsiaalseid väljakutseid. Selles kontekstis on haridusel oma roll aidata inimestel mõista, mis maailmas toimub, et luua eeldused lahenduste leidmiseks üleilmsetele väljakutsetele.

ÜRO kestliku arengu eesmärgid, eriti alaeesmärk 4.7, nõuavad kõikidelt liikmesriikidelt tegevusi selleks et „: tagada 2030. aastaks, et kõik õppurid omandavad teadmised ja oskused, mis on vajalikud kestliku arengu toetamiseks¹, pakkudes muu hulgas teadmisi kestlikust arengust ja säästvast eluviisist, inimõigustest, soolisest võrdõiguslikkusest, rahu ja vägivaldatu kultuuri edendamisest, maailmakodanikuks olemisest ja kultuurilise mitmekesisuse hindamisest ning kultuuri osast kestliku arengu saavutamisel“². (ÜRO 2015, rõhuasetus autori lisatud)

Maailmakodanikuks olemine tähendab kuuluvustunnet laiemasse kogukonda ja ühisesse inimkonda. UNESCO, kelle ülesanne on monitoorida alaeesmärgi 4.7 saavutamist, paneb maailmakodaniku terminiga rõhku poliitilistele, majanduslikele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele sõltuvussuhetele ning kohaliku, riikliku ja globaalse tasandi omavahelistele seostele, samuti ühisele globaalsele vastutusele ehitada õiglasem, võrdsem, kestlikum ja rahulikum maailm (UNESCO, 2022).²

Maailmakodanike kasvatamine haridusliku eesmärgina on sellega nii rahvusvaheline kohustus kui ka mõistlik ja vajalik tegevus selleks, et luua eeldused kestlikuma ja õiglasema maailma edasiseks toimimiseks.

Hetkel on Eestis riigisektori vastutus viia ellu alaeesmärk 4.7 jagunenud põhiliselt Haridus- ja Teadusministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi ning Välisministeeriumi vahel. Välisministeeriumi ja äsja loodud rakendusüksuse rolli kandva ESTDEV ülesanne on toetada seda, et Eesti elanikkond tunneks ÜRO kestliku arengu eesmärke ja vastutust nende saavutamisel nii Eestis kui mujal

¹ Eesti keeles ja poliitikadokumentides on kasutatud ingliskeelsele mõistele *sustainable development* kolme erinevat tõlget: säästev, jätkusuutlik ja kestlik areng. Selles dokumendis kasutame ühtluse mõttes terminit „kestlik“, sidudes teema selgemalt ÜRO kestliku arengu eesmärkidega.

² UNESCO 1974. Recommendation on Education for Global Citizenship, Peace, Human Rights and Sustainable Development

maailmas, samas kui Haridusministeerium vastutab selle eest, et hariduspoliitika ja -praktika tervikuna toetab alaeesmärgi saavutamist.

Alaeesmärk 4.7 peegeldub Eesti haridusvaldkonna aastateks 2021—2035 loodud arengukavas, mille üks eesmärkidest on tagada ühiskonna ja looduskeskkonna kestlik areng, samuti on kestlik areng läbiv teema nii põhikooli kui gümnaasiumi riiklikus õppekavas. Hetkel käimasoleva õppekavade uuendamise kontekstis on oluline analüüsida, kuidas lõimida see eesmärk ja seotud pädevused Eesti hariduse strateegilistesse dokumentidesse ja laiendada eesmärgi mõistmist ja rakendamist õpetajate, õppematerjalide koostajate, ja õpetajate koolitajate hulgas. Vajadust selle temaatikaga tegeleda näitavad ka rahvusvahelised uuringud, milles Eesti noored näitavad Euroopa keskmisest nõrgemaid teadmisi globaalsest vastutusest.³

Käesoleva ESTDEV-i tellitud analüüsi eesmärk on:

- 1) töötada välja seni Eestis maailmahariduse termini all mõistetud pädevusvaldkonna termini **teaduspõhine nimetus ja definitsioon**, et see riiklikul tasandil kõigi osapoolte vahel kokku leppida;
- 2) töötada välja **pädevusmudel** kõnealuse pädevusvaldkonna kohta **kooliastmete lõikes** (I kooliaste – 1.-3. klass; II kooliaste – 4.-6. klass; III kooliaste – 7.-9. klass; keskharidus – gümnaasium ja kutseõppeasutus) eesmärgiga kasutada mudelit pädevusvaldkonna õppe kavandamiseks õppekava arendusprotsessis, ootuste ja sihiseadete mõistmise toetamiseks õpetamises, ootuste mõistmiseks õppematerjalidele, õpetajakoolituse korraldamisel jne, aga ka objektiivse aluse loomiseks õpilaste pädevuse hindamiseks näiteks üldpädevustestide abil.

Analüüsi on koostanud Johanna Helin, Hanna-Liis Kaarlõp ja Karolin Mäe, kellel kõikidel on isiklik kogemus maailmahariduse valdkonnas ning kes hetkel tegelevad sellega seotud doktoriõpingutega Toronto ja Tallinna Ülikoolis.

³ Aasta 2018 PISA uuring sisaldas esimest korda „ globaalsete pädevuste“ mõõtmise moodulit, mille tulemused avaldati oktoobris 2020. Uuringu andmetel peab ennast maailmakodanikuks 76 % Eesti õpilastest. 51% arvab, et nende käitumine võib mõjutada teistes riikides elavaid inimesi, ning 49,6% arvab, et nad saavad maailmas esinevate probleemide suhtes midagi ette võtta. Küsimusele „ Kui ma näen, kui kehvades oludes elavad mõned inimesed mujal maailmas, tunnen kohustust midagi ette võtta“ vastas jaatavalt 58,1% õpilastest. Kõik välja toodud protsendid jäävad alla OECD keskmise. (https://www.hm.ee/sites/default/files/22.10.2020_pisa_global_competence_kokkuvote.pdf). Sarnast tendentsi näitab ka 2016. aasta IEA kodanikuhariduse uuring, ICCS (International Civic and Citizenship Study).

Mudeli välja töötamiseks viidi läbi **arendusuuring**, mis koosnes järgmistest etappidest:

1. töö teoreetilise kirjandusega, tutvumine seniste mudelitega ja nende analüüs. Pätevusmudeli koostamisel on lähtunud rahvusvaheliste organisatsioonide (UNESCO, OECD, Euroopa Nõukogu, Oxfam) pätevusmudelitest ning maailmaharidust käsitlevast akadeemilisest kirjandusest;
2. esialgse maailmahariduse mudeli visandi koostamine Eestile;
3. mudelile tagasiside kogumine ja selle sobivuse hindamine Eesti kontekstis. Läbi viidi poolstruktureeritud intervjuud/vestlused (keskmiselt 75 minutit) maailmahariduse ekspertidega Eestis (n=9) ja Soomes (n=2);
4. mudeli täiendamine vastavalt ekspertidelt saadud tagasisidele, koos disaineriga mudelile visuaalse identiteedi loomine.

Vastavalt pätevusmudelile esialgsete õpiväljundite mustandi sünteesimine, mis põhineb UNESCO ja Oxfami maailmahariduse raamistikul, Euroopa Komisjoni rohepädevuse mudelil (GreenComp) ning UNESCO meediakirjaoskuse õppekaval.

Arendusuuring on oma loomult tsükliline protsess. Käesolev dokument on suunatud eeskätt poliitikakujundajatele ja poliitika kujundamise protsessidesse kaasatud osapooltele (sh kodanikuühendused), mitte otseselt koolidele ja õpetajatele. Ent koostajate soov on, et seda arutatakse ja arendatakse edasi dialoogis erinevate sihtgruppidega.

1.osa: Termin ja definitsioon

A. Rahvusvaheline praktika

Akadeemilises kirjanduses ning rahvusvahelistes ja rahvuslikes poliitikadokumentides pole ühte kokkulepitud mõistet või definitsiooni maailmahariduse ja seda puudutavate pädevuste kohta. Erinevates keeltes ning ühe riigi sees võivad samaaegselt olla kasutusel erinevad terminid, mis ühtlasi ajas muutuvad.⁴

Näiteid termini kasutusest erinevates keeltes:

Inglise keeles: *global education, global citizenship education, education for global citizenship, global learning, global dimension*

Saksa keeles: *globale Bildung f, weltumfassende Bildung f*

Prantsuse keeles: *Éducation à la citoyenneté mondiale*

Soome keeles: *globaalikasvatus, kasvatus maailmanlaajuseen vastuuseen, ekososiaalne sivistys*

Vene keeles: *глобальное образование*

Allolevasse tabelisse oleme kogunud erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide kasutatud mõisteid ja nende definitsioone.⁵ Selles on näha, kuidas organisatsioonid lähenevad maailmahariduse mõistele erinevate rõhuasetusega. Üldiselt nähakse maailmahariduse eesmärgina kasvatada aktiivseid maailmakodanike, kes on motiveeritud ja võimelised andma oma panuse õiglasema ja kestlikuma maailma loomisesse.

Tabel 1. Termin kasutus erinevates rahvusvahelistes organisatsioonides

ORGANISAT-SIOON	TERMIN	TÄHENDUS
UNESCO	<i>Global Citizenship Education (GCED)</i> (maailmakodanikuharidus)	Maailmakodanikuhariduse eesmärk on anda igas vanuses õppijatele võimalus võtta aktiivne roll nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil, rahumeelsema, sallivama, kaasavama ja turvalisema ühiskonna loomisel.

⁴ Nt on varem mitmes riigis olnud maailmahariduse sünonüümne kasutusel „rahvusvaheliseks kasvatamiseks“ mõiste (ingl k *international education*, soome k *kansainvälisyyskasvatus*), mis keskendus siiski liiga palju riikide vahelisele suhtlusele mitte maailmakodanike pädevustele laiemalt.

⁵ Euroopa Komisjon on hiljuti loonud ka erinevaid kompetentsimudeleid nagu digipädevused (DigiComp) ja rohelised pädevused (GreenComp), mille oskused kattuvad osaliselt maailmakodaniku omadega. Seni ei ole neid siiski selgelt seotud globaalsema mõõtmega.

OECD	<i>Global competence</i> (globaalne pädevus)	Globaalne pädevus on oskuste, hoiakute ja väärtuste kombinatsioon. PISA 2018 globaalsete pädevuste hindamine mõõtis õpilaste suutlikkust uurida kohalikke, üleilmseid ja kultuuridevahelisi teemasid, astuda avatud ja arvestavasse suhtlusse erinevatest kultuuridest pärit inimestega ning tegutseda kollektiivse heaolu ja kestliku arengu nimel.
Euroopa Nõukogu Põhja-Lõuna Keskus (North South Centre)	<i>Global Education</i> (maailmaharidus)	Maailmaharidus avab inimeste silmad ja meele globaliseerunud maailma tegelikkusele ning ärgitab looma maailma, kus on suurem õiglus, võrdsus ja inimõigused kõigi jaoks. Maailmaharidus hõlmab haridust arengu, inimõiguste, jätkusuutlikkuse, rahu ja konflikti ennetamise ning multikultuursuse teemadel ning on kodanikuhariduse globaalseks dimensiooniks. (Maastrichti maailmahariduse deklaratsioon, 2002)
GENE (Global Education Network in Europe)	<i>Global Education</i> (maailmaharidus)	Maailmaharidus aitab kriitiliselt mõtestada maailmas toimuvat ja enda rolli selles. See avab inimeste silmad, südame ja meele globaliseerunud maailma tegelikkusele nii kohalikul kui globaalsel tasandil. Võimaldab unistada ja loota, et maailm, kus valitseb sotsiaalne-ja kliimaõiglus, rahu, solidaarsus, võrdsus ja võrdõiguslikkus, planetaarne kestlikkus ja riikidevaheline mõistmine on võimalik. Maailmahariduse jaoks on olulised inimõigused, mitmekesisus, kaasatus ja väärikas elu kõigile, kohe praegu ja tulevikus. (Dublini deklaratsioon, 2022)
Oxfam	<i>Education for Global Citizenship</i> (maailmakodaniku kasvatus)	Haridus, mis julgustab noori arendama neid teadmisi, oskusi ja väärtusi, mida neil läheb vaja selleks, et olla kaasatud maailma. Samuti usk sellesse, et meie

		kõik saame anda panuse maailma muutmisesse.
--	--	---

Kuigi mitmed rahvusvahelised organisatsioonid on loonud raamistikke ja mudeleid, milliseid oskusi, väärtusi ja teadmisi aktiivne maailmakodanik vajab, hakati pädevuste sisu üle aktiivselt arutlema pärast OECD globaalse pädevuse raamistiku loomist ja selle kasutamist 2018. aasta PISA uuringus.

Maailmaharidust puudutavad teoreetilised käsitlused rõhutavad, et õppeprotsess peab olema süsteemseid muutusi loov ja seadma õpetamisel keskmesse õppimise terviklikkuse ja kriitilise refleksiivse mõtlemise (vt tabel 2), analüüsid üksikisiku ja kogukonna eetilist vastutust kestliku ja hoolivama maailma loomisel, rõhutades samas, et inimesed ei ole oma otsustes pelgalt ratsionaalsed. Maailmahariduse kriitiline suund seab küsimärgi alla ühiselt jagatud arusaamad, näiteks kehtiva majandussüsteemi kestlikkusest või ajalooliselt kujunenud võimusuhetest. Muutust loova õppimise eesmärk ei ole „teha asju paremini“ või „teha paremaid asju“, vaid „näha asju erinevalt“. (Salonen & Siirilä, 2019)

Tabel 2. Maailmahariduse olemus

Terviklikkus	Maailmaharidus peaks olema kaasav, võtma arvesse õppurite erinevaid taustu, lõimima eri õppeaineid, ning tegelema mitte ainult kognitiivsete oskuste (teadmised globaalsetest teemadest, kriitiline ja loov mõtlemine), vaid ka sotsio-emotsionaalsete (empaatia, avatus) ning käitumist mõjutavate oskustega. See peaks katma erinevaid lähenemis- ja mõtlemisviise: nii ökoloogilisi kui laiemaid eetilisi, sotsiaalseid, majanduslikke, kultuurilisi ja vaimseid vaatenurki, ning vaatama nii minevikku, olevikku kui tulevikku. Laiem planetaarne mõtlemine ei peaks kaasama pelgalt inimkonda, vaid kõiki elusolendeid. Muutust luues ja seda mõistes peaks vaatama nii muutust inimese sees, kui muutusi kogukondades ja globaalses keskkonnas
Kriitiline	Maailmaharidus peaks julgustama esitama erinevaid põhjendatud arvamusi ja vaatenurki nii teadmiste kui pedagoogiliste valikute kohta. Oluline on küsida kriitilisi küsimusi nt piiramatu majanduskasvu ideoloogia kohta piiratud ressursidega planeedil või kas kasvav tarbimine toob kaasa heaolu suurenemise. Õppimine saab alguse tähenduslikest küsimustest, neile uurimise ja analüüsi kaudu vastuste otsimisest ja saadud vastuste kriitilisest hindamisest. Eelduseks on piisaval hulgal teadmiste olemasolu ning kriitiliste küsimuste esitamine võrdsuse ja õigluse kohta nii kohalikul kui globaalsel tasandil. Ka pakutud lahendusi peab hindama kriitiliselt (biokütused, rohemajandus, e-riik, toiduturvalisus, sotsiaalsete ja ökoloogiliste aktsioonide mõju jne.). Õpetuses aitab kriitilist mõtlemist

	arendada nt keeruliste teemade arutamine kasutades meetodeid, mis julgustab kriitilist eneserefleksiooni ja uurimisprotsessi, osalust, kaasatust ja koostööd.
Transformatiivne	Maailmahariduse kaudu tutvutakse erinevate võimalike eluviiside ja väärtussüsteemidega, mis võivad erineda valitsevast paradigmast. Uuritakse ja mõeldakse välja uusi innovaatilisi hea ja kestliku elu mudeleid. Ebakõla ja mitmekesisus on aluseks isiklikule ja professionaalsele arengule. Soositakse ka uusi innovaatilisi hariduspartnerlusi, mis avavad uusi lähenemisi võrdsusele ja kestlikkusele.

(Kasutatud allikad: Bamber, 2019; Salonen & Siirilä, 2019; Šusa, 2019)

B. Senine praktika Eestis

Hetkel on maailmaharidus kujunenud Eesti kontekstis laialdaselt kasutusel olevaks terminiks. Näiteks Google otsingumootoris tehtud sõnaotsingule „maailmaharidus“ oli võimalik leida rohkem kui 20 000 vastet (10. novembril 2022). Laialdasele kasutamisele viitab ka see, et termin on defineeritud Eesti Keele Instituudi haridusteaduste sõnastikus ning esineb poliitika dokumentides ja ajakirjanduses (nt ajakirja Haridus erinumber 3-4/2008; Välispoliitika arengukava 2030). Terminile on antud mh järgmiseid definitsioone:

Tabel 3.: Maailmahariduse terminid ja definitsioonid Eestis

Organisatsioon	Termin ja selle definitsioon
Eesti Keele Instituut. Haridusteaduste sõnastik	Maailmaharidus: suund tagada globaalprobleemidest ja nende mõjust teadlike ning oma tegutsemise ja vastutuse kaudu maailma mõjutavate kodanike arvu kasv. Globaalne pädevus: suutlikkus mõista kohalikke, ülemaailmseid ja kultuuridevahelisi teemasid, mõista ja hinnata teiste seisukohti ning maailmavaateid, teha eri kultuuridest pärit inimestega koostööd avatult, asjakohaselt ja tõhusalt ning tegutseda kollektiivse heaolu nimel.
Arengukoostöö ümarlaud	Maailmahariduse eesmärk on kasvatada aktiivseid maailmakodanikke, kes on teadlikud sellest, mis maailmas toimub, millised on toimuvate sündmuste põhjused ning kuidas kõik see meid mõjutab. Aktiivne maailmakodanik tahab ja oskab oma avatud oleku ning teadliku ja eesmärgipärase tegutsemise kaudu (näiteks säästva tarbimise, loodussõbraliku käitumise) maailma paremaks teha.

MTÜ Mondo	Maailmaharidus jagab teadmisi sellest, kuidas globaalprobleemid mõjutavad üksikisiku, kogukonna ja ühiskonna igapäevaelu ja kuidas igaüks meist saab mõjutada maailma.
------------------	--

(definitsioonid kogutud veebilehtedelt, külastatud 10. november 2022)

Eestis on kasutusel ka teisi samasuguste eesmärkidega termineid/mõisteid nagu näiteks inimõiguste haridus, kestliku arengu haridus, mitmekultuuriline haridus. Hiljuti vastu võetud Dublini deklaratsioon (2022) viitab maailmaharidusele kui nende „hariduste“ katuserminile. Töögrupi arvates pole siiski oluline tekitada hierarhiat erinevate „hariduste“ vahel. Tähtis on leida kokkupuutekohad, ühised eesmärgid ning teha koostööd, et eesmärgid saaksid üldise hariduspoliitika ja -praktika kaudu rakendatud. Pedagoogiliselt esindavad need kõik uuemaid progressiivseid hariduslikke lähenemisi (aktiivsust, kaasatust, interaktiivseid õppemeetodeid, kriitilist mõtlemist), mida on hakatud ka üldiselt rõhutama Eesti haridusmaastikul.

Dublini deklaratsioonis defineeritakse maailmaharidust kui kodanikuhariduse, väärtuskasvatuse ja digitaalse kodakondsuse **globaalset mõõdet**. Töögrupi arvates, võib see lähenemine tulla kasuks maailmahariduse mõiste avamiseks ja paigutamiseks Eesti õppekava arendamisse.

C. Töögrupi ettepanekud termini ja definitsiooni kohta

Erinevaid termineid nii hariduse kui pädevuse nimetusele arutati koos Eesti ekspertidega (vt. lisa 1 ja lisa 2). Enamik eksperte soovitas jätkata maailmahariduse termini kasutamist tuues välja selle **laiapõhjalise kasutuse** Eesti hariduses. Intervjuudest ei tulnud välja erilisi puudusi hetkel kasutusel oleva „maailmahariduse“ termini kohta või probleeme senise termini kasutuse osas. Mõnedele tundus „maailmakodanikuharidus“ sisult täpsem termin, aga üldine arvamus oli, et mõlemat terminit saab kasutada vajadusel ka paralleelselt.

Ka mõiste sisu kohta pole ühte ametlikku definitsiooni, mis oleks parem kui teised. Tähtis on, et mõiste oleks arusaadav ning annaks ettekujutuse hariduse eesmärgist. Nagu mainitud, üldiselt on maailmahariduse eesmärk **aktiivse kodaniku kasvatamine**, kes on huvitatud sellest, mis maailma toimub ja on valmis võtma aktiivse rolli nii kohalikul kui globaalsel tasandil selleks, et maailm oleks õiglasem ja kestlikum. Oluline on tuua see eesmärk definitsioonis selgelt välja.

Kokkuvõtteks ei näe töögrupp hetkel Eesti kontekstis vajadust kulutada ressursse uue termini loomisele ja juurutamisele. ESTDEV-i ja kodanikuühenduste kontekstis on **maailmaharidus** piisavalt selge ja arusaadav mõiste.⁶

Pädevuste kohta väga selget eelistust intervjuude põhjal välja tuua ei saa. Eksperdid tõid välja nii maailmakodaniku- kui globaalset pädevust. „Gloaalne pädevus“ on olemas ka haridussõnastikus, samas jälle mitmed eksperdid avaldasid arvamust, et „maailmakodaniku pädevus“ on selgem ja täpsem mõiste ning eristub juba OECD poolt kasutusele võetud „globaalse pädevuse“ mõistest. Kuna kasutatud kirjandusest tuli välja termini „maailmakodanik“ tähtsus, on töögrupi ettepanek kasutada pädevusmudeli kohta terminit **maailmakodaniku pädevusmudel** ning lisada see termin ka haridussõnastikku.

Töögrupi arvates pole probleemi, kui Eesti organisatsioonid defineerivad „maailmahariduse“ mõistet erinevate sõnastustega, nii kaua kui definitsioonid viitavad põhiliselt samale asjale. Akadeemilises kirjanduses tuuakse välja nt järgmiseid põhimõtteid:

Tabel 5.: Maailmahariduse kuus põhimõtet

Maailmahariduse kuus põhimõtet
Maailma nähakse terviksüsteemina , kus ajalugu ja üleilmsed sõltuvussuhted mõjutavad inimeste elu
Inimõigused annavad baasi ning sisaldavad ka sotsiaalset ja majanduslikku võrdsust ning põhivabadusi
Väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust ning kultuuridevahelist mõistmist ja sallivust, et mõista erinevaid arvamusi
Usk üksikisiku tegevuse mõjule
Pühendumine õppijakesksele uuenduslikule pedagoogikale
Teadlikkus ja pühendumine planeedi kestlikkusele

(Kohandatud Mundy & Manion, 2008 artiklist)

Need põhimõtted on välja toodud Dublini deklaratsiooni uues definitsioonis. MTÜ Mondo on tõlkinud Dublini deklaratsiooni maailmahariduse definitsiooni, mis võiks olla hea alus valdkonnaülese definitsiooni määratlemisel.

*„Maailmaharidus on haridus, mis võimaldab inimestel **kriitiliselt mõtestada** maailma ja **oma rolli** selles; avada oma **silmad, südamed ja meeled** maailma tegelikkusele **kohalikul ja globaalsel tasandil**. See aitab inimestel mõista, ette kujutada, loota ja tegutseda, et luua maailm, kus valitseb **õiglus** (sealhulgas nii*

⁶ Töö käigus konsulteerisime ka eesti haridusterminite töögrupi liikmega, kes leidis, et uue mõiste juurutamine ei ole mõistlik, tingimustes, kus on selgelt väljakujunenud termin olemas ja laialdaselt kasutusel.

sotsiaalne kui kliimaõigus), rahu, solidaarsus, võrdsus, planeedi jätkusuutlikkus ja rahvusvaheline mõistmine. See hõlmab inimõiguste ja mitmekesisuse austamist, kaasamist ja inimväärsel elu kõigile nii praegu kui ka tulevikus.

Maailmahariduse alla kuuluvad formaalne, mitteformaalne ja informaalne ning elukestev ja eluhõlmav haridus. Maailmaharidus on hädavajalik, et haridusel oleks nii iseennast kui ühiskonda edasiviiv jõud.”

Erinevate sihtgruppide jaoks võib olla otstarbekas kasutada ka erinevaid, vahel lühemaid ja lihtsamaid kirjeldusi (vt nt AKÜ ja Mondo definitsioonid). Oluline on, et definitsioon ei piira ideid selle kohta, millised võivad olla maailmakodanikuna tegutsemise viisid.

Võttes arvesse Eesti õpetajate koormust ja õppekava mahtu, on töögrupi arvates oluline läbi mõelda, kuidas tutvustatakse teematikot haridussektoris. Kasutatud definitsioon ei tohiks anda maailmaharidusest liiga keerulist ega kantseliitlikku pilti. Maailmahariduse tutvustamisel haridussektoris tuleb kasuks 2008. Aastal MTÜ Mondo poolt välja antud käsiraamat „Kasvatades maailmakodanikke”, millest leiab väga selge määratluse maailmahariduse kohta (tabel 6).

Tabel 6.: Maailmahariduse määratlus koolikonteksti jaoks

Maailmaharidus on:	Maailmaharidus ei ole:
<ul style="list-style-type: none"> • juba olemasoleva sisu esitamine uuel viisil ja/või uuest vaatenurgast • õppeprotsess, mis aitab jälgida ja arutada aktuaalseid teemasid • küsimuste esitamine tänapäeva maailma ja selles toimivate protsesside kohta • kriitilise mõtlemise arendamine, mille tulemusena tuntakse suuremat vastutust maailma tuleviku ees • seoste nägemine meie igapäevase elu ja globaalsete teemade vahel • uued interaktiivsed õppemeetodid • teadmised, oskused ja väärtused, mis aitavad kujuneda teadlikuks maailmakodanikuks 	<ul style="list-style-type: none"> • uute täiendavate asjade, nõuete ja kohustuste või eraldi õppeaine lisamine õppekavasse • raskesti mõistetavate teemade arutamine • lihtsate lahenduse pakkumine keerulistele küsimustele • probleemide arutamine ilma panuseta nende lahendamisse • faktikeskne statistika uurimine • heategevuse (rahakogumise) propageerimine • riigi tegevuste reklaamimine

(kohandatud MTÜ Mondo materjalist „Kasvatades maailmakodanikke”, 2008, mis põhineb Oxfami materjalidele)

2. osa: Pätevusmudeli mustand

A. Pätevuste olulisus

Töögrupi jaoks on pätevus kompleksne kogum teadmistest, oskustest ja hoiakutest/väärtustest, mis peaksid õppuritel võimaldama toime tulla oma praeguses keskkonnas ja tulevikus. Maailmakodaniku pätevus peaks võimaldama kujuneda teadlikuks maailmakodanikuks, kes suudab ka tulevikku positiivselt mõjutada.

Iseenesest pole pätevuste defineerimises midagi uut. Eestis on aastaid viidatud maailmahariduse materjalides näiteks UNESCO ja Oxfami pätevusmudelitele (vt nt „Kasvatades maailmakodanikke“, UNESCO ühendkoolide võrgustiku materjalid jne.). Samas mõistab töögrupp, et lähenemine maailmakodaniku kujundamisele pätevuste kaudu toob kaasa nii võimalusi kui väljakutseid (tabel 7).

Tabel 7.: Pätevuste defineerimise võimalused ja väljakutsed

Võimalus	Kriitika
Pätevus annab hea võimaluse mõelda tõsiselt hariduse ja õppimise/õpetamise eesmärkide üle. Pätevus püüab kujutada seda, milliseid oskuseid üksikisik vajab selleks, et elada head ja sisukat elu ning olla kaasatud töö- ja ühiskondlikusse ellu. Samas, pätevused võivad anda ka pildi soovitatavast ühiskondlikust arengust ning kompetentsidest, mida tulevikuühiskonnas vajalikuks peetakse.	Defineeritakse väga selgepiiriliselt, milline on hea maailmakodanik, soovitatav maailm ning sellega piiratakse uute lahenduste välja mõtlemist.
Loob võimaluse tulemuste hindamiseks. Nt OECD globaalse pätevuse mudeli eesmärk oli luua lihtne mõõtmisinstrument õpilaste pätevuste kohta.	Pätevustel põhinevad mallid keskenduvad indiviidi teadmistele, oskustele ja hoiakutele suhtes ette määratletud mudelile, kuidas on „õige“ viis olla ja tegutseda. Lisaks on selline lähenemine piirav ja puudulik, jätab tihti arvestamata keskkonna ja tausta rolli ja mõju, mis maailmahariduse temaatika puhul on oluline.

(kasutatud kirjandus: Halinen, 2011; Conolly jt, 2019; Auld & Morris, 2019)

Nendest võimalustest ja väljakutsetest tulenevalt näeb töögrupp, et pätevusmudel on hea instrument õppekava arendusprotsessis, kus on vajalik tõsiselt arutada muutusi loova hariduse, globaalse vastutuse ning kestlikku

tuleviku teemadel. Samuti loodame, et mudelit arutatakse koos õpetajate ja õppematerjalide koostajatega, et leida kokkupuutepunkte ja aineüleseid koostöövõimalusi. Loodetavasti on mudelist kasu ka õpetajakoolituse aktiivsemal kaasamisel maailmahariduse temaatikasse.

Töögrupp on skeptiline pädevusmudeli kasutamisel üldpädevustestide arendamise tarbeks. Kriitika, mille OECD loodud "globaalsete pädevuste" raamistik esile kutsus nii teadlaste kui mõne riigi poliitikakujundajate hulgas, vajab mõtestatud arutelu ka Eesti kontekstis (Auld & Morris, 2018). Kas maailmakodaniku haridus peaks keskenduma sellele, mida ta võiks tuua maailmale (õiglus, kestlikkus) või mida ta annab indiviidile (individuaalsed pädevused)? Kuidas edendada universaalseid väärtusi ja kollektiivset identiteeti, väärtustades samal ajal eriomast, isiklike õigusi, enda arendamist jne?

OECD mudel sai ka palju kriitikat piiratud lähenemise tõttu. Maailmakodaniku väärtusena nähti eeskätt oskust töötada mitmekultuurilises keskkonnas. Vähem tähelepanu said sotsiaalse õigluse ja globaalse vastutuse teemad, mis on valdkonna jaoks olulised. Kriitika tõttu osales 2018. aasta PISA globaalse pädevuse uuringus ainult väike arv riike ning on ebaselge, mis on selle instrumendi tulevik. See kogemus näitab, kui raske on maailmahariduse temaatika kohta luua hindamisinstrumenti, mis võtaks arvesse valdkonna mitmetahulisust ja teemade keerukust.⁷ Üldpädevustesti hindamise objektiivsus on ka küsitav, kuna väga paljud maailmakodaniku pädevused sõltuvad õppuri keskkonnast ja taustast, mis võib erineda testide koostaja omast.

UNESCO, kes monitoorib alaeesmärgi 4.7 rakendust, on defineerinud globaalse indikaatori, millega mõõdetakse riikide edu eesmärgi 4.7 saavutamisel järgmiselt: kui hästi kestliku arengu haridus ja maailmakodanikuharidus on integreeritud riiklikesse haridusstrateegiatesse, -poliitikatesse, õppekavasse, õpetajate koolitusse ja õpilaste hindamisse. (UNESCO, 2022) Indiviidi oskuste hindamise asemel püütakse hinnata maailmaharidust soodustava keskkonna arengut, ning riigid saavad anda oma hinnangu, kui kaugele nende teemadega on jõutud. Samasugust lähenemist võib kasutada ka kohalikus kontekstis ning näiteks hinnata, kas koolikeskkond toetab vajalike pädevuste arendamist ning kas õpetajate väärtused, oskused ja teadmised on kooskõlas pädevusmudeliga (Hunt ja King, 2015).⁸

⁷ ICCS 2022 püüab ka mõõta alaeesmärgi 4.7. UNESCO on töötanud koos IAEga, et luua instrument, mis võiks mõõta, kuidas noored mõistavad maailmakodaniku ja kestlikkuse teemasid.

⁸ Näiteid koolide hindamismudelitest (Eetikakeskus: Hea kool ja hea lasteaed; Global Schools First (GSF) audit, Oxfam School audit jne.)

Õpilase jaoks soovitame kasutada üldpädevustestide asemel hindamismeetodeid, mis sobivad paremini selle valdkonna jaoks. Näiteks enesehindamine, kujundav hindamine, protsessi hindamine jne. Näiteid hindamiseks leiab ka MTÜ Mondo käsiraamatust „Kasvatades maailmakodanikke“ (2008).

B. Mudeli taust

Pädevusraamistikke, mis puudutavad maailmahariduse valdkonda, on viimastel aastatel loodud erinevaid. Oma mudeli loomisel oleme kasutanud järgmisi näiteid:

Globaalse kompetentsi raammatriks, OECD, 2017
Maailmakodanikuharidus - teemad ja õppe-eesmärgid, UNESCO, 2015
Kestlike arengu eesmärkide haridus - õppe-eesmärgid, UNESCO, 2017
Demokraatliku kultuuri pädevusraamistik, Euroopa Nõukogu, 2016
Maailmakodanike harimine - käsiraamat koolidele, Oxfam, 2015
Meedia- ja infokirjaoskus - õppekava koolidele, UNESCO, 2021
GreenComps (kestlikkuse pädevused), Euroopa Komisjon, 2022

Samuti tutvusime erinevate riikide loodud mudelitega (nt Soome, Kanada) ning arvestasime Euroopa konteksti jaoks loodud Dublini deklaratsiooni (2022) sisuga ning UNESCO ettepanekuga uuendada mõõtmisinstrumenti 1974. aasta soovitusel, mis puudutab rahvusvahelist mõistmist, koostööd ja rahu ning inimõiguste ja põhiõiguste õpetamist (UNESCO, 2022).

Koostöös kujundajaga analüüsi erinevaid võimalusi mudeli disainiks, mis kataks maailmahariduse erinevad mõõtmed: kognitiivse, sotsio-emotsionaalse ja käitumusliku (UNESCO, 2020). Otsustasime kasutada pea-käed-süda ideed, mis on ka varem maailmahariduses kasutusel olnud. UNESCO (2020) järgi aitab kognitiivne mõõde omandada teadmisi, arusaamu ja kriitilist mõtlemisvõimet üleilmsete, piirkondlike, riiklike ja kohalike küsimuste ning eri riikide ja rahvaste vahelise seotuse ja vastastikuse sõltuvuse kohta. Pildil on Dublini deklaratsioonil ja kirjandusanalüüsil põhinevad teemad (mõttemullid) selle tõttu seotud kujundi pea kohal asuvate mõtlemisoskustega. Sotsiaal-emotsionaalne mõõde on seotud nii osade oskuste (nt empaatia) kui pildi südames asuvate hoiakute ja väärtustega, mis annavad tunde, et kuulume ühisesse inimkonda, mida ühendavad väärtused ja vastutus, solidaarsus ning erinevuste ja mitmekesisuse austamine. Käitumuslik mõõde asub pildil kätes: tegutsemine rahulikuma ja kestlikuma maailma nimel kohalikul, riiklikul ja üleilmsel tasandil tõhusalt ja vastutustundlikult. Kui jalajälg on üldiselt sümbol sellele, kuidas meie koormame keskkonda (nt ökoloogiline jalajälg), on käed sümboliks aktiivsele tegevusele ja selle positiivsele mõjule, mis saab negatiivset jalajälge kompenseerida positiivsega.

Pilt 2: Maailmakodaniku pädevusmudel (kujundanud Triinu Tulva)

C. Mudeli kirjeldus

Teadmised/teemad

- **Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus:** üleilmastumise mõjud (nt ränne), ajaloolised ja geopoliitilised võimusuhted (kolonialism, patriarhaalsus, üleilmsed jõustruktuurid); vastastikune sõltuvus (nt majanduses); rahvusvaheline mõistmine ja koostöö (nt kestliku arengu eesmärgid, arengukoostöö).
- **Planeedi kestlikkus:** kliimamuutused ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, energia, toiduturvalisuse kestlikkus (väljakutsed ja pakutud lahendused nt ringmajandus); progress vs. kestlikkusel põhinev tervikliku maailmavaatega elufilosoofia (nt pärimusrahvaste tarkus ja põlvkondade

vaheline õiglus⁹, inimese nägemine osana ökosüsteemist); planetaarsete piiride tajumine.

- **Rahu ja konfliktide lahendamine:** arusaam tingimustest, kus vägivald ja vägivaldne konflikt ja agressioon tekivad ning püüdlus luua erinevat nägemust tulevikust või sellest, kuidas rahu tagada ja turvata igal tasandil.
- **Identiteet ja mitmekesisus:** teadmised ja arusaam erinevatest identiteetidest, nende kujunemisest ning kogukondadest, kuhu inimesed kuuluvad, ja nende vahelistest seostest (sh riiklik, kultuuriline, etniline, religioosne, sotsiaal-majanduslik, keeleline, sooline jne identiteet); enda identiteedi mõistmine (k.a mitmikidentiteet); ajaloo ja geograafia roll eelarvamuste ja stereotüüpide kujunemisel).
- **Sotsiaalne õiglus ja võrdsus ning kliimaõiglus:** kesksel kohal inimõigused (s.h. poliitilised, sotsiaalsed, majanduslikud), võrdsuse ja võrdväarsuse mõistmine; sooline võrdõiguslikkus; ebavõrdsuse ja ebaõigluse mõistmine, nt võimalustes, vajadustes, kliimamuutuste põhjuste ja tagajärgede suhtes.

Hoiakud ja väärtused

- **Pühendumine ja vastutustunne:** pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja kestliku arengu toetamisele, enda valikute globaalse mõju ja oma rolli mõistmine (planetaarsete piiride tajumine) ning vastutuse võtmine õiglase, kestliku ja rahulikuma maailma ülesehitamisel, osaluse ja kaasamise väärtustamine.
- **Avatus ja austus:** enda ja teiste õiguste, erinevate tõekspidamiste, väärtuste, hoiakute ja käitumise mõistmine ja austamine, kooseksisteerimise väärtustamine. Austus elu ja eluslooduse vastu.
- **Tulevikulootus:** lootus ja optimism parema tuleviku suhtes, arusaam, et inimesed on võimelised muutuma ja kestlikumat tulevikku kujundama (sh kliimaärevuse asendumine aktiivse tegutsemisega, traumaatiliste põlvkonnaülestest minevikukogemuste läbitöötamine).
- **Solidaarsus:** enda nägemine osana suurest ülemaailmsest kogukonnast, sotsiaalse õigluse, võrdsuse ja võrdväarsuse väärtustamine.

⁹ Põlvkondadevaheline õiglus puudutab erinevate põlvkondadevaheliste moraalsete suhete ulatust ja iseloomu. See käsitleb tulevikku suunatud moraalseid kohustusi ja seda, mil määral peaks praegune põlvkond arvestama mitte ainult enda, vaid ka tulevase põlvkonna huvidega (<https://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>)

Oskused

- **Süsteemne mõtlemine:** oskus näha erinevate nähtuste, situatsioonide või probleemide analüüsimisel tervikpilti (sh põhjus-tagajärg seoste mõistmine, tervikpildist arusaamine), analüüsida probleeme seoses teiste kontekstidega (kohalik, riigisisene, üleilmne) ja valdkondadega (keskkond, sotsiaalvaldkond, majandus, kultuur).
- **Uuriv, kriitiline ja loov mõtlemine:** oskus analüüsida kriitiliselt informatsiooni ja pakkuda väljauudseid lahendusi (sh analüüs ja refleksioon, argumenteerimisoskus, küsimuste esitamise oskus, loovus lahenduste otsimisel). Kriitilise mõtlemise oskused on kõrgemad mõtlemisoskused: analüüsioskus, hinnangu andmine ja järelduste tegemise, aga sisaldavad ka neil põhinevat reflekteeritud hinnangut, ja seda mõjutavad toetavad mõtlemishoiakud nagu tõetsing, avatus, analüütilisus, süstemaatilisus.
- **Koostöö- ja konfliktilahendusoskus:** oskus töötada efektiivselt koos teistega ühise ülesande täitmiseks ja konfliktide lahendamiseks nii isiklikus, ühiskondlikus kui poliitilises sfääris (sh teistega arvestamine, teiste kuulamine, konsensuse otsimine ja aktsepteerimine).
- **Säilenõtkus ja kohanemisevõime:** oskus tulla toime keerukuse ja ebakindlusega (sh vastuoludega ja ambivalentsusega leppimine, optimistlik suhtumine enda ja teiste võimalustesse leida lahendusi).
- **Empaatiavõime:** oskus mõista (tajuda) teise inimese mõtteid, tundeid ja vajadusi ning erinevaid vaatenurki (sh empaatia tundmine endast erinevate inimeste suhtes ja empaatiliselt käitumine).
- **Suhtlusoskus:** oskus oma ideid ning soove efektiivselt edastada (sh media-, digi-, ja infokirjaoskus, kultuuridevaheline kommunikatsioon, võõrkeeled).

Tegutsemine

Teadlik tegutsemine (nii üksi kui koos teistega) **õiglasema, kestlikuma, rahulikuma, avatuma ja koostöisema maailma nimel:**

- **Eetiliselt vastutustundlik käitumine:** kestlik ja eetiline tarbimine ja eluviis, keerulisemas olukorras inimeste aitamine, planeedi kestlikkuse eest vastutuse võtmine

- **Kriitiline info tarbimine ja jagamine:** valeinfo märkimine, mitte-jagamine, aktiivne ja eetiline info jagamine teemadel, mis suurendavad kaaskodanike teadlikkust ning motiveerivad kaasa lööma selle eesmärgi saavutamisel
- **Aktiivne kaasatus ja panustamine:** panustamine vastavalt oma tugevustele ja kohustustele erinevatesse ühiskondlikesse/kogukondlikesse liikumistesse, poliitikasse, teadusesse jt valdkondadesse. Vastutuse võtmine tuleviku suhtes
- **Uute lahenduste koostamine:** kujunenud arusaamade kriitiline refleksioon, avatus erinevatele lahendustele, õppimine erinevatest maailmavaadetest, selleks et sünniks uued lahendused, mida meie hetkel võib-olla ei suuda ette kujutatagi.

D. Pätevusmudel kooliastmete lõikes

Vastavalt pätevusmudelile koostasime õpiväljundite tabeli, mis põhineb UNESCO ja Oxfami maailmahariduse raamistikul, Euroopa Komisjoni rohepädevuste (GreenComp) mudelil ning UNESCO meedia- ja infokirjaoskuse mudelil. Samas peame nentima, et mudelis välja toodud pädevused on nii mitmetahulised ja uuenduslikud, et ka laiemas akadeemilises kirjanduses pole pikemat uurimustraditsiooni nende eakohaseks käsitlemiseks. Seega vajab õpiväljundite arendamine veel lisatööd, eriti teemavaldkondades nagu kliimaõiglus, tulevikulootus ja süsteemne mõtlemine. Pakutud mudel loob aga võimaluse edasiseks arendustööks koostöös erinevate sidusrühmadega nagu ülikoolid, üldhariduskoolid ja kutseõppeasutused, õpetajad ning õpilased.

Teemavaldkond	Sotsiaalne õiglus ja võrdsus, solidaarsus ning kliimaõiglus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
Sotsiaalne õiglus ja võrdsus, solidaarsus	<p>kirjeldab elukorraldust kogukonnas, võrdleb seda teiste kogukondadega</p> <p>toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadustega kaitstud</p> <p>käitub teiste suhtes hoolivalt ja väärtustab neid</p> <p>tunneb mõisteid õiglus ja ebaõiglus ja toob nende kohta näiteid</p>	<p>mõistab, et otsuseid võetakse vastu kollektiivselt</p> <p>teab oma õigusi ja kohustusi, mõistab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed</p> <p>mõistab, et õiglus ei pruugi tähendada alati võrdset kohtlemist</p> <p>mõistab, mis on vaesuse ja ebavõrdsuse põhjused ja tagajärjed kohalikus kogukonnas, riigis ja üleilmselt</p> <p>mõistab, mis on kõrvalejätuse tagajärjed</p> <p>oskab tuua näiteid, kuidas võiks vaesust ja ebavõrdsust vähendada</p>	<p>mõistab kolonialismi põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivist</p> <p>analüüsib, kuidas globaalselt ebavõrdsed jõuvahekorrad mõjutavad erinevaid riike ja kogukondi</p> <p>mõistab, et on maailmakodanik</p> <p>teab, milliseid mõõdikuid kasutatakse vaesuse ja ebavõrdsuse hindamisel</p> <p>võrdleb erinevate ühiskondade sotsiaalmajanduslikke näitajaid</p> <p>mõistab, mis põhjustab vaesust ja ebavõrdsust, analüüsib nende struktuurseid tekkepõhjuseid</p> <p>nimetab olulisemaid rahvusvahelisi initsiatiive üleilmse ebavõrdsuse vähendamiseks</p>	<p>analüüsib erinevatest aspektidest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaal-impeeriumide tekke ja lagunemise põhjused</p> <p>analüüsib kriitiliselt rahvusvahelisi otsustusprotsesse</p> <p>hindab üleilmsete otsustusprotsesside mõju maailmakodanikuks olemisele</p> <p>mõistab sotsiaalse õigluse ja võrdsusega seotud probleemide lahendamise keerukust ja seotud väljakutseid</p> <p>oskab tuua näiteid erinevatest võimalustest, kuidas saavutada õiglasemat ühiskonda ja maailma</p>

<p>Kliimaõiglus</p>	<p>teab, et meie heaolu, tervis ja turvalisus sõltuvad looduse mitmekesisusest ja kestlikkusest, teab enda võimalusi selle kaitsmisel</p> <p>teab, et igal planeedi organismil on õigus puhtale õhule, viljakale mullastikule, puhtale veele</p>	<p>toob näiteid, kuidas inimene on minevikus looduskeskkonda mõjutanud, hindab enda mõju loodusele ja peab looduse kaitsmist iga inimese oluliseks ülesandeks</p> <p>teab, et kõigile planeedi organismidel ei ole tagatud õigus puhtale õhule, viljakale mullastikule, puhtale veele</p> <p>tähtsustab looduse ja inimese harmoonilist suhet</p>	<p>väärtustab tegutsemist kooskõlas kestlikkusväärtuste ja -põhimõtetega.</p> <p>mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos ja suhtumist loodusesse ajaloos</p> <p>mõistab, et õiglus praeguste ja tulevaste põlvkondade jaoks ning kogu planeedi ökosüsteemi vaates on seotud looduse hoidmisega</p>	<p>tunneb peamisi kestlikkusega seotud vaateid: antropotsentrism (inimesekeskus), tehnotsentrism (tehnoloogilised lahendused ökoloogilistele probleemidele) ja ökotsentrism (looduskeskus), ning seda, kuidas need mõjutavad meie arusaamu ja seisukohti, mh kliimaõiglusest</p> <p>oskab kestlikkusväärtusi, põhimõtteid ja eesmärke sõnastada ja nende üle läbi rääkida, tunnustades samas erinevaid seisukohti</p> <p>arvestab otsustamisel tulevaste põlvkondade huve ja planetaarseid piire</p>
<p>Inimõigused</p>	<p>mõistab inimeste baasvajadusi, õigusi klassis ja koolis, teiste austamise olulisust</p> <p>mõistab, et kõigile ei ole maailmas tagatud inimõigused</p> <p>teab ÜRO lapse õiguste konventsiooni olulisemaid põhimõtteid</p> <p>teab, kes tagavad koolis, kogukonnas ja riigis</p>	<p>teab Inimõiguste ülddeklaratsiooni olulisemaid põhimõtteid ja nimetab inimõigusi, mõistab inimõiguste kaitsmise olulisust</p> <p>teab olulisemaid kodaniku- ja inimõiguste liikumisi ja nende taotlusi</p>	<p>analüüsib inimõiguste rikkumise põhjuseid erinevates sotsiaalkultuurilistes kontekstides</p> <p>teab riikide kohustusi inimõiguste tagamisel</p>	<p>tunneb inimõiguste kujunemise ajalugu ja filosoofilist konteksti</p> <p>iseloomustab inimõiguste tagamisega seotud väljakutseid</p> <p>arutleb inimõiguste universaalsuse/kultuurilise relatiivsuse, vastastikuse seotuse ja eraldamatuse tähenduse üle</p>

	inimõiguste kaitse			
Teemavaldkond	Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>eristab vahetut, kohalikku ja üleilmset keskkonda ja oskab neid võrrelda</p> <p>nimetab olulisemaid kohalikke, riiklikke ja üleilmseid teemasid ja analüüsib nende vahelisi seoseid</p> <p>toob lihtsamaid näiteid maailma vastastikusel seotusest</p>	<p>uurib peamiste ühiste üleilmsete probleemide põhjuseid ja mõju riiklikule ja kohalikule tasandile</p> <p>toob näiteid üleilmsetest seostest inimeste ja riikide vahel (nt majandus, suhtlus)</p> <p>mõistab, kuidas kohaliku tasandi tegevused mõjutavad maailma</p>	<p>hindab suuremate kohalike, riiklike ja üleilmsete probleemide põhjuseid</p> <p>selgitab üleilmsete probleemide seotust kohaliku tasandiga</p> <p>toob näiteid, millised on kohalike, riiklike ja riikidevaheliste otsuste mõjud inimestele ja keskkonnale</p>	<p>analüüsib kriitiliselt kohalikke, riiklikke ja üleilmseid probleeme, kohustusi ja otsuste tagajärgi, pakub võimalikke lahendusi</p> <p>mõistab, et üleilmsetele probleemidele ei ole lihtsaid lahendusi</p> <p>mõistab, et erinevatel tegutsejatel ei ole üleilmsete probleemide lahendamisel võrdset mõju</p> <p>mõistab riikide ja majanduse üleilmset seotust ja selle mõju</p> <p>hindab kriitiliselt üleilmseid majandus- ja kaubandus-süsteeme, inimeste võimalusi liikumiseks ja üleilmseks koostööks</p>

Teemavaldkond	Identiteet ja mitmekesisus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
Identiteet	<p>väärtustab iga inimese eripära</p> <p>toob näiteid inimestevahelisest erinevusest ja sarnasusest</p> <p>mõistab, millistes kogukondades kuuluvustunnet tunneb, väärtustab koostööd ja sõprust</p>	<p>eristab ja hindab enda erinevaid identiteete (rahvus, kultuur, sugu), mõistab nende mõju teistega suhtlemisel</p> <p>teab mitmekultuurilise ühiskonna tekkepõhjuseid, mõistab selle mõju tänapäevale</p> <p>tunneb ära eelarvamused, rassistlikud ja šovinistlikud seisukohad, reageerib neile kohaselt</p>	<p>mõistab, et on osa inimkonnast ja suuremast ökosüsteemist</p> <p>toob välja mitmekesisuse positiivseid ja negatiivseid külgi</p> <p>mõistab, kuidas stereotüübid, eelarvamused ja ebavõrdne kohtlemine mõjutavad ühiskonda</p> <p>mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet</p> <p>mõistab, et kultuuriline identiteet kujuneb keskkonna mõjul ning põhineb keelel, jagatud väärtustel ja ühistel arusaamadatel ning traditsioonidel</p>	<p>analüüsib kriitiliselt ühiskondlikult jagatud arusaamu stereotüüpidest, ebavõrdsest kohtlemisest, eelarvamustest</p> <p>mõistab, kuidas arusaamad ajaloost mõjutavad inimese identiteeti, kultuuri ja võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse</p> <p>mõistab identiteedi keerukust, kontekstuaalsust ja muutuvust</p> <p>mõistab, et kultuurilised normid mõjutavad maailmamõistmist</p>
Mitmekesisus	<p>toob näiteid sotsiaalsete rühmade vahelistest erinevustest ja sarnasustest</p>	<p>võrdleb erinevaid sotsiaalseid, kultuurilisi ja õigusnorme</p>	<p>väärtustab ja austab erinevust ja mitmekesisust</p> <p>on empaatiline ja solidaarne teiste inimeste ja sotsiaalsete rühmade vastu</p>	<p>analüüsib, miks ja kuidas eri rühmad, kogukonnad ja riigid on seotud</p>

Teemavaldkond	Rahu ja konfliktide lahendamine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>märkab inimestevahelisi erinevusi ja sarnasusi</p> <p>teab õigustega kaasnevad kohustusi</p>	<p>mõistab inimestevahelisi erinevusi ja sarnasusi</p> <p>teab, kuidas suhelda erineva kultuuritaustaga inimestega</p> <p>mõistab, et (kodaniku)õigustega kaasnevad kohustused</p>	<p>analüüsib inimeste vahelise erinevuse ja sarnasuse põhjuseid, toob välja mitmekesisuse positiivsed ja negatiivsed küljed</p> <p>täidab (kodaniku) õigustega kaasnevaid kohustusi</p>	<p>väärtustab rahumeelseid lahendusi eriarvamustega toimetulekuks</p> <p>on empaatiline ning avatud kuulama teist poolt</p> <p>täidab (kodaniku)õigustega kaasnevaid kohustusi, mõistab et (kodaniku)õigused muutuvad ajas</p>
Väärtused	Pühendumine ja vastutustunne			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>väärtustab ausat mängu</p> <p>on lahke ja vajadusel nõus jagama oma asju kaaslasega, suudab oodata oma järge (nt mängus)</p> <p>väärtustab ausust ja õiglust</p>	<p>huvitub kohalikest, riiklikest ja üleilmsetest teemadest</p> <p>väärtustab ausust ja õiglust, on valmis teiste eest välja astuma</p>	<p>tajub iseenda vastutust kohalike ja üleilmsete probleemide lahendamisel</p> <p>märkab inimõistuste rikkumisi, ebaõiglust, on valmis nendele tähelepanu juhtima</p> <p>on valmis panustama tegevustesse, mis toetavad õiglasema maailma loomist kohalikul, riiklikul ja üleilmsel</p>	<p>väärtustab demokraatiat ja mõistab, miks on oluline sotsiaalselt õiglasem maailm ja üleilmse ebavõrdsuse vähendamine</p>

			tasandil	
Väärtused	Avatus ja austus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
Avatus	<p>on iseendast ja oma eripärast teadlik</p> <p>väärtustab iseenda ja teiste eripära</p>	<p>mõistab inimeste sarnasusi, hindab eripära</p> <p>väärtustab inimestevahelisi suhteid</p>	<p>on avatud uutele ideedele</p> <p>mõistab inimeste omavahelist seotust erinevatel tasanditel (kogukond, riik, maailm)</p> <p>tunneb kuuluvust erinevatesse kogukondadesse</p>	<p>väärtustab iseenda erinevaid identiteete</p> <p>väärtustab enda ja teiste erinevaid identiteete</p> <p>mõistab enda seotust suurema ökosüsteemiga, suhtub austuse ja hoolimisega keskkonda</p>

Austus	väärtustab mitmekesisust ja erinevust kuulab teiste seisukohti, isegi kui ei nõustu nendega on valmis õppima teiste kogemustest	väärtustab erinevusi mõistab erinevate vaatenurkade kuulamise olulisust	austab kõigi õigust oma isiklikele seisukohtadele on valmis seadma küsimärgi alla eelarvamusi ja teiste õigusi piiravaid vaateid mõistab probleemide keerukust, enamuse vaate piiratust	mõistab, et inimeste erinevused on võimalus neilt õppida väärtustab erinevaid kultuure, soovib nende kohta rohkem teada saada märkab iseenda eelarvamusi, hindab ümber piiravaid arusaamu väärtustab koostööd erineva kultuuritaustaga inimestega
---------------	---	--	---	--

Väärtused	Tulevikulootus			
<p>eristab minevikku, olevikku ja tulevikku</p> <p>teab, et tegudel on põhjused ja tagajärjed</p> <p>kirjeldab, millises maailmas tahaks tulevikus elada ja milliseid tundeid see temas tekitab</p>	<p>mõistab, et mineviku tõlgendused mõjutavad, kuidas mõtestame sündmusi olevikus (sh konflikte) ja millisena näeme tulevikku nii üksikisiku kui kogukonnana</p> <p>mõistab iseenda tegude põhjuseid ja tagajärgi ning nende mõju tulevikule, sh planetaarsele kestlikkusele</p> <p>analüüsib võimalikke soovitud ja soovimatuid kujuteldavaid tulevikustsenaariume ning märkab iseenda tulevikuootusega seotud tundeid (nii negatiivseid kui positiivseid)</p>	<p>analüüsib kriitiliselt minevikutõlgendusi ning nende mõju iseenda ja kogukonna olevikule ja tulevikule</p> <p>analüüsib kriitiliselt iseenda tegude põhjuseid ja tagajärgi ning mõju tulevikule, sh planetaarsele kestlikkusele</p> <p>mõistab negatiivsete tunnetega tegelemise olulisust (sh traumaatiliste mineviku-sündmuste mõtestamise olulisust)</p> <p>teab, et vaatamata ebakindlusele tuleviku suhtes, on võimalik tunda rõõmu olevikust</p>	<p>analüüsib kriitiliselt iseenda tegude põhjuseid ja tagajärgi ning mõju tulevikule, sh planetaarsele kestlikkusele</p> <p>mõistab negatiivsete tunnetega tegelemise olulisust (sh traumaatiliste mineviku-sündmuste mõtestamise olulisust)</p> <p>teab, et vaatamata ebakindlusele tuleviku suhtes, on võimalik tunda rõõmu olevikust</p>	<p>mõistab, et teistsuguse tuleviku loomiseks tuleb õppida minevikusündmusi nägema uuel viisil, seda nii üksikisiku kui kogukonna tasandil</p> <p>oskab leevendada enda ja kaaslaste negatiivseid tundeid (sh mõistab traumaatiliste minevikusündmuste mõtestamise olulisust, suunab kliimaärevuse positiivsesse tegutsemisesse)</p> <p>tunneb rõõmu olevikust</p>

Oskused	Süsteemne mõtlemine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>teab, mis on süsteem, ja oskab tuua näiteid erinevatest süsteemidest</p> <p>teab, et nähtuste analüüsimiseks tuleb vaadelda neid osana suuremast tervikust</p> <p>kirjeldab mõne igapäevaelulise eakohase (suhtlus)probleemi lahendamist. võttes arvesse põhjus-tagajärg seoseid</p>	<p>mõistab süsteemi olemust ja toob näiteid süsteemi erinevatest osadest</p> <p>kirjeldab kestlikkust kui tervikut hõlmavat mõistet, mis hõlmab keskkonna-, majandus-, sotsiaal- ja kultuuriküsimusi</p> <p>vaatleb planeet Maad kui terviksüsteemi</p>	<p>saab aru, kuidas on erinevad süsteemid omavahel seotud</p> <p>hindab probleeme terviklikult ja arvestab erinevaid kontekste (kohalik, riigisisene, üleilmne) ja valdkondi (keskkond, sotsiaalvaldkond, kultuur, majandus)</p> <p>teab, et mis tahes inimtegevusel on keskkonna-, sotsiaalne, kultuuriline ja majandusmõju</p> <p>saab aru põhjus-tagajärg seostest</p>	<p>pakub lahendusi probleemidele, arvestades süsteemide omavahelisi seoseid, mõistab nende seoste seotust aja, ruumi ja kontekstiga</p> <p>saab aru, et muutus ühes süsteemis kutsus esile muutusi teistes</p> <p>tunneb muret oma tegutsemise lühi- ja pikaajaliste mõjude pärast teistele ja planeedile</p>
Oskused	Uuriv, kriitiline ja loov mõtlemine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>nimetab erinevaid infoallikaid</p> <p>esitab maailma kohta küsimusi</p> <p>pakub lihtsamatele probleemidele lahendusi ja annab erinevatele lahendustele hinnanguid</p>	<p>mõistab lihtsustatud tasemel fakti ja arvamuse erinevust, eristab tegelikkust fantaasiast</p> <p>põhjendab oma seisukohti tuginedes faktidele ja näidetele</p>	<p>hindab kriitiliselt erinevaid ideid ja allikaid, võrdleb nende kooskõla teadusliku teadmise ning kestlikku ja inimõigusi austava väärtuspildiga</p> <p>seostab ideid ja informatsiooni</p>	<p>hindab ja sünteesib kriitiliselt erinevaid ideid, analüüsib nende kooskõla teadusliku teadmise ning kestlikku ja inimõigusi austava väärtuspildiga</p> <p>hindab kriitiliselt erinevaid lahendusi üleilmsete</p>

	<p>on uudishimulik ja viib läbi lihtsama uurimistöö</p>	<p>märkab stereotüüpe, oskab tuua välja erinevaid vaatenurki ja vastuolusid</p> <p>teab, et kindlate faktideta väited on sageli pelgalt suhtlusstrateegiad (nt rohepesu, stereotüübid, lihtsustavad lähenemised ajaloole)</p>	<p>on avatud uutele lahendustele ja ideedele</p> <p>reflekteerib iseenda ja teiste arusaamu üleilmsetes teemades</p> <p>uurib tegevuste ja otsuste varjatud eeldusi ning märkab seal peituvat ebavõrdsust ja võimusuhteid</p>	<p>probleemide lahendamiseks ja analüüsib nende kooskõla</p> <p>usaldab teaduslikku teadmist, isegi kui tal puuduvad vajalikud teadmised väidete täielikuks mõistmiseks</p> <p>mõistab, et teaduslik teadmine sõltub ajast, ruumist ja kontekstist ning muutub</p> <p>märkab varjatud väärtusi ja eeldusi ja hindab kriitiliselt, kuidas varjatud võimusuhted mõjutavad teadmisi, seisukohti, otsustamist ja valitsemist</p> <p>hindab kriitiliselt võimusuhte mõju sihtrühmade kuuldavusele, mõjukusele, ressursside kättesaadavusele, võimalusele mõjutada otsustusprotsesse ja valitsemist</p>
--	---	---	---	---

Oskused	Koostöö- ja konfliktilahendusoskus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	osaleb grupiarutelus, kuulab ja argumenteerib rahumeelselt	teeb teistega erinevates keskkondades koostööd tuleb toime negatiivsete tunnetega rahumeelsel viisil mõistab erinevaid vaatenurki ja arvestab nendega probleemide lahendamisel	võtab rühmatöös teadlikult erinevaid rolle tuleb toime konfliktidega, kasutades erinevaid konfliktilahendusstrateegiaid	tunneb läbirääkimis- ja konfliktilahendusmeetodeid, reflekteerib iseenda konfliktilahendusoskuste üle kasutab erinevaid konfliktilahendusoskusi
Oskused	Säilenõtkus ja kohanemisevõime			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	küsib abi, kui ei oska või ei tea toob näiteid muutustest oma elus ja kogukonnas, kirjeldab nendega seotud tundeid	kohaneb uutes tingimustes ja uurib viise, kuidas muutunud tingimustes parimal viisil toime tulla, seda nii kohalikul kui üleilmsel tasandil kasutab muutustega toimetulekuks erinevaid strateegiaid	hindab oma seisukohti üleilmsetel teemadel kriitiliselt ja käitub neist lähtuvalt teisiti seab eesmärged, oskab keerulisi ülesandeid jagada teostatavateks ülesanneteks ja tulla toime ettetulevate raskustega teab, et alati ei ole küsimustele üheseid vastuseid	võtab oma elu eest vastutuse ja teeb teadlikke valikuid kohaneb muutuste ja uute keskkondadega (k.a mitmekultuurilistega) tuleb positiivselt toime muutustega mõistab maailma keerukust, sh seda, et keeruliste küsimustele ei ole üheseid vastuseid

Oskused	Empaatiavõime			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>tunneb ära iseenda ja märkab teiste tundeid ja vajadusi</p> <p>suhtub empaatiliselt teistesse inimestesse</p> <p>mõistab eelarvamuste ja diskrimineerimise mõju inimestele</p>	<p>märkab, kuidas inimeste erinev maailma tajumise viis peegeldub sõnades, kehakeeles ja žestides</p> <p>märkab, kuidas inimeste tunded väljenduvad nende keeles, žestides, sõnakasutuses</p>	<p>kuulab teisi empaatiliselt</p> <p>mõistab kohalikke ja üleilmseid probleeme erinevatest vaatenurkadest</p>	<p>märkab, kuidas inimeste erinev sotsiaalkultuuriline arengukeskkond mõjutab seda, kuidas nad käituvad ja kuidas maailma tajuvad</p> <p>tegevused on kannustatud empaatiast</p>
Oskused	Suhtlusoskus			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>kuulab teisi ja ootab oma kõnelemisel oma järjekorda</p> <p>väljendab eakohaselt oma seisukohti, esitab näiteid oma seisukohtade kinnitamiseks</p>	<p>kuulab aktiivselt kaaslast</p> <p>kohandab oma käitumist lähtuvalt erinevatest kultuurikontekstidest</p> <p>valib auditooriumist lähtuvalt suhtlusstiili ja sõnumi edastamise viisi</p>	<p>põhjendab oma seisukohti üleilmsetes teemades loogiliselt ja toob seisukohtade kinnitamiseks näiteid</p>	<p>kuulab aktiivselt teist, hindab kriitiliselt teise seisukohta ja vastab argumenteeritult</p> <p>märkab ja tuleb toime mitmekultuurilise suhtluse väljakutsetega</p>

Tegutsemine	Aktiivne kaasatus ja panustamine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	teadvustab kodanikuaktiivsuse tähtsust ja eeliseid	selgitab välja võimalused, kuidas olla kaasatud, ja on õpituatsioonis tegevuse eestvedaja	arendab ja kasutab aktiivseks osalemiseks vajalikke oskusi ja tegutseb ühistes huvides	algatab ja viib ellu positiivse muutuse esilekutsumiseks vajalikku tegevust
Tegutsemine	Eetiliselt vastutustundlik käitumine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	arutleb, kuidas tema valikud ja tegevus mõjutab teisi inimesi ja planeeti, ning käitub vastutustundlikult	tunneb sotsiaalse õigluse ja eetilise vastutustunde mõisteid, ning rakendab neid igapäevaelus	analüüsib sotsiaalse õigluse ja eetilise vastutustundega seotud dilemmasid, mõistab üksikisiku ja kollektiivse tegevuse mõju ning viib läbi nende teemalisi tegevusi	hindab kriitiliselt sotsiaalse õigluse ja eetilise vastutustunde küsimusi ning tegutseb diskrimineerimise ja ebavõrdsuse vähendamise nimel
Tegutsemine	Kriitiline infotarbimine ja jagamine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	otsib infot erinevatest allikatest, hindab kriitiliselt info usaldusväärsust loob ja hindab kriitiliselt ja teadlikult (sotsiaal)meedia sisu kasutab turvaliselt erinevaid suhtlusvahendeid ja meediume (nutitelefoni, sotsiaalmeedia)	kasutab infootsingus mitmekesiseid allikaid ja kanaleid teab erinevaid meediavorme, tunneb neis ära lihtsamaid peidetud tähendusi (nt meemid, karikatuurid) loob ja hindab kriitiliselt ja teadlikult (sotsiaal)meedia sisu, tunneb erinevaid sisuloome viise (digioskused)	viitab infot jagades algallikale analüüsib erinevate allikate võimalikku kallutatust mõistab oma vastutust info jagamisel tunneb meediakampaaniate loomise põhimõtteid ja loob neid ise tunneb erinevaid	kasutab usaldusväärseid allikaid, tunneb viitamissüsteeme ja kasutab neid analüüsib meediasisu ja uudiseid kriitiliselt, tunneb ära kallutatud vaatenurgad ja valeinformatsiooni analüüsib kriitiliselt uudiseid ja mõtleb enne jagamist, kas see info on edasiiviiv, positiivset

	<p>kasutab sotsiaalmeediat teadlikult ja eetilisi põhimõtteid silmas pidades (st mõtleb, kas info on edasiviiv, positiivset arengut loov ja inimväärikust austav)</p> <p>teab, miks on oluline piirata oma (sotsiaal)meedia kasutust, tunneb erinevaid strateegiaid selle piiramiseks ja kasutab neid</p>		<p>meediateksti liike ja loob meediasisu, mis toetab demokraatlikku kodanikuosalust ja lähtub eetilistest põhimõtetest</p> <p>tunneb ära vihakõne ja reageerib sellele kohaselt (nt teavitab veebipolitseid, esitab vastulauseid)</p>	<p>arengut loov ja inimväärikust austav</p> <p>mõistab meediamajanduse toimemehhanisme ja rolli demokraatlikus ühiskonnas ja vaba meedia toimimiseks vajalikku keskkonda</p> <p>hindab kriitiliselt meediasõnumite sisu, lähtudes meedia rollist demokraatlikus ühiskonnas ja eetilisest vastutusest</p>
Tegutsemine	Uute lahenduste koostamine			
	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Keskharidus
	<p>uurib võimalikke viise, kuidas oma võimaluste piires maailma paremaks muuta</p>	<p>arutleb üksikisiku ja kollektiivse tegevuse tähenduse üle</p> <p>osaleb kogukonnatöös</p>	<p>uurib, kuidas üksikisikud ja rühmad on kohaliku, riikliku ja üleilmse tähtsusega probleeme lahendanud</p>	<p>arendab ja rakendab tõhusa kodanikuaktiivsuse oskusi üksi ja koos teistega</p>

D. Töögrupi ettepanek mudeli edasiseks arendamiseks

Käesolev kavand on loodud alustamaks protsessi maailmahariduse teadlikuks lisamiseks õppekavasse ja haridussüsteemi üldisemalt. See on tööversioon, mida on oluline arutada ja edasi arendada nii hariduspoliitika kujundajate, kui selle erinevate elluvijate (sh koolid, õpetajad, noorteühendused) hulgas. Samuti on Haridus-ja Teadusministeeriumil oluline koostada ülevaade, kes saavad olla haridussektori partneriteks nende pädevuste arendamisel, ning neid kaasata selleks, et mudel oleks kaasaegne ning kõigile arusaadav ja vastuvõetav.

Maailmakodaniku pädevused tulevad kasuks õppekava arendusprotsessis, kus on oluline mõtestada, milline on see haridus, mis muudaks maailma õiglasemaks ja kehtlikumaks. Täna õppekavas peegelduvad maailmahariduse põhimõtted õppekava väärtustes, pädevustes, läbivates teemades ning osaliselt ka ainekavades ja valikainetes. Oluline on selgemalt rõhutada, et maailmaharidus koolisüsteemis pole midagi vabatahtlikku ja õppekavavälist, vaid osa haridussüsteemi kohustuslikust tervikust. **Maailmakodaniku pädevusmudeli eesmärk on toetada „globaalse mõõtme“ lisamist õppekavas välja toodud pädevustesse ning seostada erinevate ainete õpiväljunditega.**

Õppekava rakendumine on protsess, kus teadmised sünnivad õpetaja ja õpilase vahelises dialoogis. Teadmiste kujunemist mõjutavad lisaks erinevad keskkonnad ning õpetamise kontekst, samuti ühiselt jagatud arusaamad maailmahariduse teemadest. Siinkohal on oluline pöörata tähelepanu õpetajate ettevalmistusele. Pädevusmudel eeldab õpetajatelt a) laialdasi teadmisi maailmaharidusest, b) oskusi neid teadmisi õpilase keskselt edasi anda, c) maailmahariduse õpetamist toetavaid hoiakuid (avatus, sallivus, hoolivus) ning d) oskust ja soovi teha erinevate osapooltega koostööd. Lõiming erinevate ainete ja õpetajate vahel ei ole alati kerge ja toimib enamasti vabatahtlikkuse korras. Töögrupp paneb ette, et pädevusmudeli edasiarendusel antakse koolidele, õpetajatele ja õpilastele võimalusi selle abil läbi mõelda projekte, mis soodustavad koostööd õpetajate, ainete ning kooliväliste sidusrühmade vahel ning arendada viise, kuidas kujundada maailmakodaniku pädevusi erinevate ainete sees.

Pädevusmudeli koosloomest võiks olla samuti kasu õpetajakoolituses, kus saab arutada, milline õpetaja ja õpetusviis aitab nende pädevuste arendamisele kaasa. Väärtuslikeks partneriteks õpetajate koolitustel, materjalide koostamisel ning erinevate projektide ja kampaaniade läbiviimisel võivad olla näiteks aineliidud, ülikoolid ja kodanikuühendused. Selles kontekstis tuleks väärtustada eriti kodanikuühenduste seni tehtud põhjalikke tööd, mis on olnud eelduseks, et Eestis on juba olemas laialdaselt maailmahariduslikke materjale ja meetodeid. MTÜ Mondo Maailmakooli portaali (<https://maailmakool.ee/en/>) koondab Eesti

suurimat maailmahariduse õppevara, kus leidub õppematerjale nii formaal- kui mitteformaalharidusele.

Üldised soovitused

Hea ülevaate maailmahariduse olukorrast Eestis annab 2019.aastal valminud „Eesti maailmahariduse raport“, mis põhines GENE (Global Education Network in Europe) vastastikhindamisel. Raport analüüsib maailmahariduse hetkeolukorda Eestis nii arengukoostöö, formaalhariduse, noorsootöö kui ka kodanikuühiskonna vaates ning annab soovitusi maailmahariduse paremaks lõimimiseks formaal- ja mitteformaalharidusse ning üldise teadlikkuse parandamiseks. Õppekavade arenduseks soovitab GENE raport tuua maailmaharidus selgemalt esile nii põhikooli kui gümnaasiumi õppekavades näiteks lisades globaalse mõõtme läbivaks teemaks ja lõimides maailmahariduse aspekte ainete õpitulemustesse. Käesolev mudel on samm selle soovituselise rakendamise suunas.

Ühe soovitusena nähakse vajadust luua maailmahariduse **sidusrühmi ühendav platvorm**, mis võimaldaks osalistel kohtuda, infot vahetada ja võrgustuda. Töögrupp leiab, et selline platvorm aitaks kaasa ka pädevusmudeli arendamisel, kuna annaks võimaluse luua ühiseid seisukohti ja arusaamu.

Läbiviidud intervjuudest tuli välja, et vastajatele ei ole selge, kes vastutab riigi poolt maailmahariduse elluviimise eest, kuidas jaguneb osapoolte vahel vastutus ja miks ning millised on maailmahariduse edendamiseks olemasolevad ressursid. Vajalik oleks selgem ministerevaheline koostöö ja koordineerimine. Hetkel on vastutus alaeasmärgi 4.7 osas jagunenud põhiliselt Haridus- ja Teadusministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi ning Välisministeeriumi vahel. Oluline on otsustusprotsesside läbipaistvus, sh see, mis on iga ministerevahelise ja/või agentuuri roll ja erinevad ressursid, kuidas seatakse ühiseid eesmärke strateegiate planeerimisel ja rahastuse jagamisel.

GENE aruanne toob välja, et maailmahariduse rahastamine ei ole Eestis vastavuses sidusrühmade töö kvaliteedi, edukuse ja pühendumusega või eesmärgiga realiseerida maailmahariduse tõelist potentsiaali. Kodanikuühendustel on Eestis oluline roll ja ekspertteadmine maailmahariduse edendamisel, mida tuleks riiklikult toetada ja hinnata (nt sõlmida strateegiliste partneritega mitmeaastased raamkokkulepped, mis aitavad tegevusi paremini planeerida ja läbi viia).

Isegi kui GENE aruanne on kaardistanud maailmahariduse olukorra üldiselt, on valdkonda seni Eestis uuritud vähe. Töögrupi arvates tuleks edasiste arendusprotsessidele kasuks uuringud, mis annaksid selgema pildi maailmahariduse hetkeseisust ja potentsiaalsetest koolides, õpetajakoolituses, noorsootöös ja kutsehariduses. Õppekava arenduse seisukohast tuleks kasuks

analüüsida rahvusvahelisi praktikaid, kuidas maailmakodaniku pädevusi erinevates riiklikes õppekavades on erineval tasandil arendatud, kuidas need peegelduvad koolipraktikas ja kultuuris ning kuidas seda hinnatakse.¹⁰ Analüüsida tuleks ka seda, kuidas Eesti õpetajad maailmahariduse teemasid mõistavad ja kui kindlana nad ennast nende teemade õpetamisel tunnevad ning millist toetust vajaksid. Lisaks sellele on oluline kaardistada, millised on Eesti noorte hoiakud maailmahariduse teemade kohta ja noorte toimetulekumehhanismid, mida nad kasutavad, et tulla toime ebakindla tulevikuga. Ühtlasi oleks hea katsetada mudeli rakendumist Eesti kooli kontekstis erinevates õppeastmetes ning koostada terviklik demokraatlikke hindamispõhimõtteid silmas pidav instrument maailmakodaniku pädevuse hindamiseks.

¹⁰ Näiteks International Baccalaureate õppekavas on väga selgelt välja toodud globaalne mõõde. Igasse ainekavasse on lisatud globaalne meelestatus (global mindedness), mis kirjeldab kuidas õpetaja saab sisse tuua globaalset tasandit. Vt <https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/>

Kasutatud allikad

Auld, E., & Morris, P. (2019). Science by streetlight and the OECD's measure of global competence: A new yardstick for internationalisation? *Policy Futures in Education*, 17(6), 677–698. DOI: 10.1177/1478210318819246

Bamber, P. (Ed.). (2019). *Teacher Education for Sustainable Development and Global Citizenship: Critical Perspectives on Values, Curriculum and Assessment* (1st ed.). Routledge. <https://doi-org.myaccess.library.utoronto.ca/10.4324/9780429427053>

Bianchi, G., Pisiotis, U., Cabrera, M. (eds) (2022) *Green Comp - The European Sustainability Competence Framework*. European Union.

Connolly, J., Lehtomäki, E., Scheunpflug, A. (2019) *Measuring global competencies: A critical assessment*. ANGEL Briefing Paper. DOI:10.13140/RG.2.2.28900.86409

Council of Europe (2019). *Global Education Guidelines - Concepts and methodologies on global education for educators and policy makers*. 2019 updated version. North-South Centre of the Council of Europe. Lisbon. Leitav: <https://www.coe.int/en/web/north-south-centre/global-education-resources>

Council of Europe, North-South Centre (2022). *Dublin Declaration*. <https://static1.squarespace.com/static/5f6decace4ff425352eddb4a/t/636d0eb7a86f6419e3421770/1668091577585/GE2050-declaration.pdf>

GENE (2019). *Global Education in Estonia - Peer Review Policy Summary*. The European Global Education Peer Review Process A GENE Policy Summary. <https://static1.squarespace.com/static/5f6decace4ff425352eddb4a/t/5fc0f04864571256545d7597/1606479949723/Estonia-PR-Policy-Summary-EST.pdf>

Halinen, I. (2011). *Tulevaisuuden laaja-alaisen osaamisen tulee näkyä opetussuunnitelmissa ja opetuksessa*. Käsiraamatus: Jääskeläinen, L. ja Repo, T. (2011). *Koulu kohtaa maailman. Mitä osaamista maailmankansalainen tarvitsee?*. Opetushallitus. *Oppaat ja käsikirjat* 2011:16.

Hunt, F. ja King, R. (2015). *Supporting whole school approaches to global learning: focusing learning and mapping impact*. Development Education Research Centre Research Paper No.13

MTÜ Mondo (2012). *Kasvatades maailmakodanikke : riikliku õppekava alusväärtuste ja pädevuste arendamine läbi maailmahariduse*. <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:134894>

Mundy and Manion (2008). *Global Education in Canadian Elementary Schools: An Exploratory Study*. *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation* · January 2008. DOI: 10.2307/20466735

OECD (2018). Preparing our Youth for An Inclusive and Sustainable World: The OECD Global Competence Framework. Paris: OECD

Oxfam (2015). Education for Global Citizenship. A Guide for Schools. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620105/edu-global-citizenship-schools-guide-091115-en.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

UNESCO (2015). Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. <https://www.gcedclearinghouse.org/resources/global-citizenship-education-topics-and-learningobjectives>

UNESCO (2017). Education for Sustainable Development Goals - Learning Objectives. https://www.unesco.de/sites/default/files/2018-08/unesco_education_for_sustainable_development_goals.pdf

UNESCO (2020). Tegusad koolid. Panustades ühiselt kestlikku arengusse. <https://maailmakool.ee/materjalid/29043/teigusad-koolid-kasiraamat-opetajale/>

UNESCO (2021). Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely

UNESCO (2022). Revised Recommendation and Preliminary report for the 1974 Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382968>

Salonen, A. ja Siirilä, J. (2019). Transformative Pedagogies for Sustainable Development. in Filho, L (ed.), Encyclopedia of Sustainability in Higher Education.

Suša, R. (2019). Global Citizenship Education (GCE) for Unknown Futures: Mapping Past and Current Experiments and Debates. Bridge 47. https://www.bridge47.org/sites/default/files/2019-07/bridge47_gce_for_unknown_futures_reportcompressed_0.pdf

LISA 1: Vestlused ekspertidega

Nimi	Töökoht
Mare Oja	Haridus- ja Teadusministeerium, ühiskonnaained
Liia Varend	Haridus- ja Teadusministeerium, loodusained
Kristel Rillo	ESTDEV
Mari-Helene Kaber	AKÜ maailmahariduse ekspert, CONCORDi maailmahariduse grupi aseesimees
Maria Sakkarias	MTÜ Mondo maailmahariduse juht
Liisa Puusepp	Rakvere riigigümnaasiumi direktor
Mari-Liis Nummert	TÜ Eetikakeskus
Kerli Gutman	UNESCO ERK, peasekretär
Maarja Tinn	UNESCO ERK, haridusprogrammide juht
Riikka Suhonen	Helsingi ülikooli doktorant, teemaks maailmaharidus
Liisa Jääskeläinen	Hetkel pensionil, varem Soome Haridusameti maailmahariduse ja UNESCO ühendkoolide koordinaator

LISA 2: Vestlustes pakutud terminivariandid

Maailmaharidus

Maailmakodanikuharidus

Globaalne pädevus

Maailmakodaniku pädevus

Globaalne kasvatus

Maailmakodaniku kasvatus

Jätkusuutliku/kestliku arengu haridus

Jätkusuutlikkuse/kestlikkuse haridus

Ökosotsiaalne haridus/pädevus (kohalikus ja globaalses mõistes)